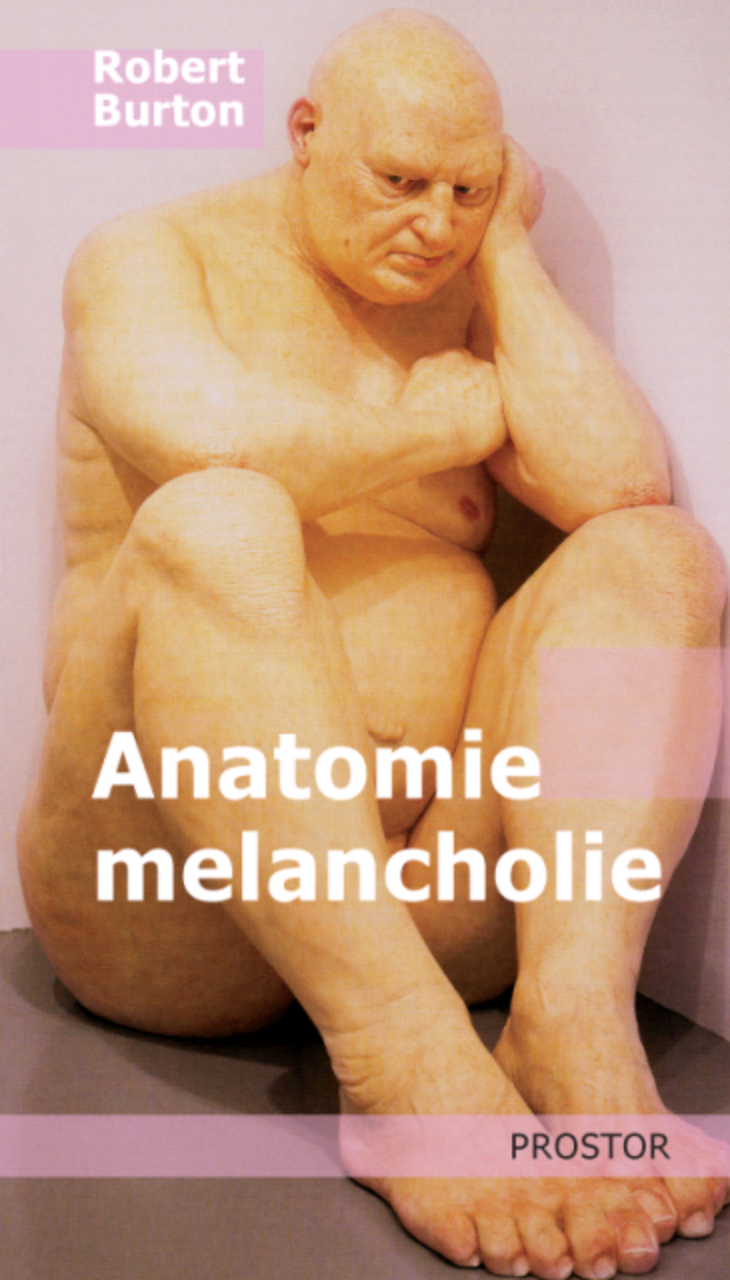

**Robert
Burton**

Anatomie melancholie

PROSTOR

Robert Burton

Anatomie melancholie

PROSTOR

**Robert
Burton**

Anatomie melancholie

z anglického originálu vybral a přeložil Miroslav Petříček

PROSTOR

© PROSTOR, 2006
Translation © Miroslav Petříček, 2006
Afterword © Karel Thein

ISBN 80-7260-123-7

Kniha vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury České republiky

ANATOMIE MELANCHOLIE

Co melancholie je,
její rozmanité druhy, příčiny, příznaky
jakož i její prognostický výklad
a
různé způsoby léčby ve třech oddílech
s příslušnými sekcemi a články
odhalena a rozebrána historicky,
filozoficky i lékařsky.
Sepsal
Démokritos Junior
a
opatřil
satirickou předmluvou k celému pojednání

Obsah

Objasnění frontispisu //	11
Démokritos Junior ke své knize //	15
Autorův stručný popis melancholie //	19
Démokritos Junior svému čtenáři //	23
Člověk: příčiny jeho znamenitosti, pádu, bídy a jeho slabostí //	170
Sklony, jež se nesprávně chápou jako melancholické, a další nejasnosti //	179
Definice melancholie, jméno, její různé typy //	183
O postižených částech. Afekce. Typy postižených osob //	185
O materii melancholie //	189
O druzích čili typech melancholie //	192
Příčiny melancholie. Bůh jako příčina //	196
Hvězdy jako příčina. Znamení podle fyziognomie, metoposkopie a chiromancie //	200
Předmluva [k traktátu o melancholii lásky] //	206
Počátek lásky, její předmět, definice a rozčlenění //	217
Láska lidská, různá, jako jsou různé její předměty; může být užitečná, příjemná a dobrá //	227
Příjemné předměty lásky //	233
Důstojné předměty lásky //	237
Symptomy neboli znaky melancholie lásky na těle a mysli, a to jak dobré, tak i zlé //	246
Prognostické příznaky melancholie lásky //	265
Léčba melancholie lásky prací, životosprávou, léky a půstem //	272
Náboženská melancholie. Jejím předmětem Bůh; v čem spočívá Jeho krása a kouzlo této melancholie.	
Postižené části těla, jakož i typy osob //	280
Léčení náboženské melancholie //	293
České překlady citovaných či parafrázovaných autorů //	299
Lékařské a jiné odborné spisy Burtonovy doby a jejich autoři častěji citovaní v přeložených částech Anatomie melancholie //	302
Poznámka překladatele a autora českého výboru //	305
„Celý svět je šílený“: Sir Robert Burton a jeho Anatomie melancholie (Karel Thein) //	309

Solitaria

Democritus Abderitis

Societas

THE ANATOMY OF MELANCHOLY.

What it is, With all the faine causes,
Symptomes, Prognosticks & severall cures of it.
In three Partitions with their severall
Sections, members & sublections.

Divided into three, Mercurially.

Historically, even & odd.

By

Democritus Junior.

With a Satyrical Preface containing
to the following Discourse.

The Sixth Edition, corrected and
augmented by the Author.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Innumeratus

Hypochondriacus

Superstitiosus

Democritus

Junior

Maniacus

Borax

London
Printed are to be sold by
Hen: Crips & Lodo: Lloyd at
their Shop in Popeshead alle.

C. li

1652

Blen. jr.

Maledictus

Objasnění frontispisu

Řezbářových scén desatero
objasní ti teď moje pero:

I

Démokrit, stár již, v stínu stromu
na kameni a s knihou k tomu;
kočky, psi, všeliká zvířena
kol něho kruhem je složena;
ty tvory on co anatom si žádá,
černá žluč, kde uvnitř sídlí, bádá.
Nad ním nebeská je báh
a Saturn, melancholie toť pán.

II

Nalevo odtud kraj se zaskví,
Žárlivost kde má svoje panství.
Jeřába, ledňáčka, volavku tu zříš,
dva kohouti vzteklí chystají se v kříž,
dva zuřiví býci razí k útoku,
puzeni vpřed žárem touhy v rozkroku.
To vše jsou symboly; a ty sám v meditaci
zkoumej, co značí vše ta zvěř a ptáci.

III

V řezbě, jež vpravo položena,
Osamělost je znázorněna.
Kočka, pes, jelen, laň tu dřímá,
zajíc i králík v kout se skrývá,
netopýr, sůva v tmavém háji
melancholicky prodlévají.
A jestli snad krásou nezáří,
s výtkou se obrať k řezbáři.

IV

V opačném sloupci, ruce křížem,
Milenec v lásku svou je vhřížen,
s pokleslou hlavou, mlčenlivý,
popěvek komponuje libý;
loutna a knihy kolem nohou
ješitnost znázorniti mohou.
A chceš-li o něm vědět víc,
nuž pohlédni na vlastní líc.

V

Hypochondr je opřen v lokti,
bublavý bol mu v boku soptí,
tlačí mu na svaly i klouby,
trápení s chorobou se snoubí.
Kolem něj z apatyky sklínky,
flakonky, gáza na náčinky.
Toť důsledky Saturnových znaků,
jak svrchu psány na oblaku.

VI

O řadu níže Pověrčivý,
strháván zmatenými čivy,
v modlitbách klečí, ruce spíná,
od strachu k naději se kývá,
muka horší vkládá v sebe,
než bys dal za samo nebe.
Jak jenom lituji tě, nebohý!
Kterou jsi zaklet hvězdou z oblohy?

VII

Šílenec, tvář navždy v grimase,
zběsile do všech stran dívá se,
leží, spoutaný v řetězech,
a lomcuje s ním hlučný vztek,
ač neví proč. Tak jen koukej naň,

nablízku jeho obraz chraň:
jak věrná je to podoba!
Vždyť bez rozdílu jste vy dva.

VII, IX

Níž čemeřice s brutnákem,
dvé rostlin, co je živí zem,
jež melancholickou tíhu hojí,
ztiší bouř, která v duši brojí,
z mozku zažene husté páry,
jež mlží smysly jak zlé čáry.
Když choroba ta započíná,
věz: není lepší medicína.

X

A na závěr i autor sám,
posledním čtvercem rámován,
též vypočten v odění,
v němž dá se světu k nazření.
Mysl nepojmeš do nárysu,
jak hádat můžeš z jeho spisu.
Ješitnost ani marná pýcha
(ač mnoho jiných pro ně vzdychá)
nejdou příčinou portrétu:
jen tiskař chtěl ho míti tu.
Nuž vystříhej se jízlivosti,
posměšků, urážek či zlosti,
neb co od tebe shledá k sobě,
naroveň bude činit tobě.
Pohled' jen a dívej se v ty rysy:
jak on ti libý, on tě oblíbí si.
Já nyní – v jeho zastoupení –
pokynu ti už k rozloučení.

Démokritos Junior ke své knize

Nuže tedy, kniho má, vpřed kráčeš, snad řku i šťastná,
pakliže dá ti štěstí den, jeho sluneční záře.

Po zemi širokoplecí se dej, kudy povedou cesty,
nápodobu ducha toho, jenž stvořil tě, v úkol si stanov.
Kdo vprostřed Charitek dlí, kdo myslí je zasvěcen

Múzám,

vlídně ho pozdrav, má-li se tobě čtenářem stát.

Vyhledej vísky i města i mohutné paláce králů,
mírně a v úctě se skloň a zubův nikterak neceň.

Pokud vznešený šlechtic či mohutný hrdina voják
zamíří k tobě, jen dovol, ať v řádkách může si číst;
vždyť i šlechtic ctný a udatný ve válce rek
úlevu, klid i smích a potěchu sobě si žádá.

Pakli snad Cicero jakýs anebo sám strohý Cato,
ministr anebo soudce zatouží do tebe vhlédnout,
chvěj se, k zemi hned padni a v pouhé nic se hned
proměň:

orel pod nebeskou klenbou nikdy neloví mouchy.

Nechce takový člověk čas svůj trávit řečmi
a ty též nechtěj s ním být; tvůj čtenář mně bude roven.

Pokud vážená paní, šlechtična, matrona mocná
náhodou cestu ti zkříží, nuže – naleznou mnohé,
co spíš popudí, pak ale též, co zaujme, zláká;
nechtíce budou tě číst a přece z vlastní jen vůle.

Jestliže půvabná panna poctí dotykem svým
listoví stránek tvých, nuž stav se laskavě, vlídně,
chovajíc v paměti své, že taktéž odstavce skrýváš,
které vyhradit dlužno očím znalejším světa.

Pokud zkušená děva aneb rozverná žena
hledá si hru, nuž rozevři sebe a uzmut se nechej,
pravíc: kéž by jen můj pán, jenž miluje tyhle,
mohl právě tu být a na jejich půvaby patřit.

Jestliže neznámý kdos či známý z hábitů školských,

filozof, kazatel, právník, jenž od řečí oprostil sebe,
nahlédnuv do tě, odhalí výklady nesprávné, lživé,
řekni: Poshov jen autoru! Mnohé chtěl škrtnout,
o čem předem již věděl, že nelibě neseno bude.
Pokud muž jatý láskou či povahy melancholické,
ať už dvořan či měšťan či udatný důstojník vojska
přistoupí k tobě, to svěř mu všechno, co v sobě chováš:
doutati lze, že mnohé tu nalezne výstižně psáno.
Čeho se varovat, co sobě hledat, čemu se vyhnout –
o tom ho výklady tvoje mohou poučit zšíře.
Upne zraky li své na tě medicus, tehdy se spřátel
slušně, leč obezřetně, kroť se, leč nebraň se příliš:
snad i on na tvých stránkách najde si cosi,
co mu k prospěchu bude a užitek přinese značný.
Pokud zchytralý právník do stránky zabodne prst, tu
pryč! pryč! apage! vale! Já nechci s vámi nic mít!
Leda snad – je-li ten muž ne úskoků znalý, leč práva,
tehdy nechať se začte, snad též se poučit může.
Pokud kýs učenec vlídný začne si ve spise říkat,
dovol mu přečíst si všechno, co se mu zlíbí; on rád se
poučí o tom, co neví, laskavě přehlédne chyby,
naopak pochválí rád, cokoli přesně je psáno.
Přijde-li podřadný rétor sentence hledat si v textu,
citáty pro všechny pády snadno by po ruce měl,
co libě na jazyk splynou, tu ihned zavři se, kniho:
zde jsou železná slova, co zjemnělý žaloudek dráždí.
Pokud plebejský básník, snaživě tepaje verše,
přijde, tu povol; zde mnohé smyšlené příběhy najde.
Jsme ze stejného zrna: mnou také neproudí božský
dech a nadání nemám velkomluvného Vata.
Když tě zaskočí lektor, cenzor, recenzent, kritik,
celá ta zběsilá banda, co u huby slina jim pění,
sama zjež hřbet a zavrč, a hle, ten zuřivý houfec
ihned začne se tenčit, trapičů ubude tobě.
Jestli tupý však dav pozdvihne křik proti tobě,
tu se jen obrať a zmiz a odporu odepři poctu;

jen ať huláká vhrdlo a hlasitě hýká jak osli –
stav se hluchou, vždyť těmhle nemůžeš líbit se nikdy.
Pokud však purista cudný, veřejné mravnosti strážce,
začne zkoumat tvé žerty, hříčky, dvojsmysly, vtípky,
že prý lascivní jsou, tu řekni, lascivní Múza
celuje pána mého, leč slušná je, zvážíš-li kontext,
a nadto: autorův život je zcela nezdoby prost.
Jestli nějaký buran, analfabetický hrubec
zkusí luka tvá plenit, to na útěk ihned ho zažehn,
každý choroš a houbu odvrhni od sebe pryč.
K čemu mně houby? Ten vidlák jen ať sám si je žmoulá.
Přec však nevlídná nebud' a širokou nabízej náruč,
vítán bud' tenhle i onen, ať zblízka přišel či zdáli,
příchozí prostý i slavný, a zvláště když doma tě hostí,
ať už schvaluje všechno anebo výhrady vyřkne.
Pokud jakousi vadu na tobě on totiž shledá,
dovolí mně tou výtkou jistějším kráčetí krokem.
Pokud pronese chválu, netřeba do nebe chválit;
stačí, když proti každé vadě postaví přednost.
Nuž tedy, s těmito slovy a radami vyšlu tě nyní
na tvoji budoucí pouť. Mějž mnoho štěstí – a sbohem.

Autorův stručný popis melancholie

Διαλογικῶς

Když procházím se zcela sám,
nad směskou věcí zadumán,
když ve vzduchu si stavím hrady
bez lítostí a bez obavy
a v libých představách čas plyne,
tu pravím, že se jak řeka řine.

Melancholii nejhezčí

žádná jiná slast nepředčí.

Když o samotě ležím, bdím,
své chyby v duchu procházím,
pak tyraníí, mocí zlou
mne strach a lítost posednou
a čas se belhá, rozkolíbán:
pravím, že se sotva hýbá.

Melancholii nejtěžší

žádný žal rmutem nepředčí.

Když skutky v duchu načrtávám,
libůstkám se pochechtávám,
u říčky či lesních hájů
nezřen, neslyšen si hraju,
pro mou duši to vše věstí
blaho nejvyššího štěstí.

Melancholii nejhezčí

žádná jiná slast nepředčí.

Když sám si ležím, sedím, chodím,
smutky, trýzněmi se brodím,
z temných doupat volám steny,
obklopen jsa Furiemi,
tisíc trápení mou duši
pevně, nelítostně zkruší.

Melancholii nejtěžší

žádný žal rmutem nepředčí.

Ach, zdá se mi, že slyším, vidím
paláce, libou melodii,
města a hrady, krásné zpěvy,
působné dámy se mi zjeví!
Celičský svět a jeho krásy
patří jen mně na všechny časy.

Melancholii nejhezčí

žádná jiná slast nepředčí.

Ach, zdá se mi, že slyším, vidím
skřety a duchy, pidilidi,
medvědy s useknutou hlavou,
stváry, co v dštivé tůni plavou,
nářek a steny: srdce buší
a strachy svírají mou duši.

Melancholii nejtěžší

žádný žal rmutem nepředčí.

Tu dvořím se, tu líbám rty,
svou milou svírám v objetí,
mé smysly rozmarně si hrají
a já se cítím jako v ráji.

Fantazie mne vznítí znova:
neustále jsem zamilován!

Melancholii nejhezčí

žádná jiná slast nepředčí.

Vzpomenuv na vzlyky, slzy
vinou lásky, jak mne mrzí
ty ataky žárlivosti,
touhy, bolu, nespavosti!
Pozdě však! Nad lásky cit
nic nemá tak ostrý břit.

Melancholii nejtěžší

žádný žal rmutem nepředčí.

Druzi moji, jděte pryč.

Chci sám býti, v zámku klíč,
uzavřen jen s myšlenkami
v soukromí za závorami.

Pro mne žádný drahokam
nepřekoná býti sám.

Melancholii nejhezčí
žádná jiná slast nepředčí.
Samota! To moje hoře!
Jak když obluda v temné noře,
ač vystrašená svitem dne,
tuší, že brzy zahyne,
a zděsí se tmy, i já mám strach
a již nyní se cítím na márách.

Melancholii nejtěžší
žádný žal rmutem nepředčí.
S králem světa bych neměnil.
Jsem uchvácen! Ach, jaký cíl
si ještě klást? Co víc než smích
a život v hříčkách příjemných
si přát? Mne nechte s pokojem!
Vždyť veselý a šťastný jsem!

Melancholii nejhezčí
žádná jiná slast nepředčí.
Ach, být raděj vězněm za mřížemi,
nejubožejším mezi všemi
žebrákem vprostřed neštěstí,
jen zbavit se těchle bolestí!
Jsem zoufalý až na sám doraz,
podej mi jed či nůž či provaz!

Melancholii nejtěžší
žádný žal rmutem nepředčí.

Démokritos Junior svému čtenáři

Jak míním, laskavý čtenáři, jsi jistě velmi zvědav, co je to za kašpara či herce, jenž se tak drze vetřel do tohoto obecného divadla před zraky celého světa a osobuje si jméno jiného člověka; jistě si tedy kladeš otázku, odkud přichází, proč tak činí a zda má co říci. Mohl bych jako Seneca říci: *Primum si noluerō, non respondebo, quis coacturus est?* Narodil jsem se jako svobodný člověk a sám se mohu rozhodnout, zda odpovím; vždyť kdo by mne mohl nutit? A pokud jsem vyzván, mohu také odpovědět jako onen Egypťan v Plútarchovi, když se ho jakýsi zvědavce ptal, co má ve svém košíku, *quum vides velatam, quid inquiris in rem absconditam?* Proto je zakrytý, aby nikdo nevěděl, co je v něm. Nepátřej po tom, co je skryto; jestliže ti obsah přináší radost „a je-li ti k nějakému užitku, myslí si třeba, že autorem je muž na Měsíci“; nepřejí si, aby se vědělo, kdo jsem. Ale abych tě alespoň nějak uspokojil, což je bez tak víc, než se sám cítím povinován učinit, vyložím důvod jak onoho převzatého jména, tak i názvu a námětu. Nejprve tedy k Démokritovi: nechť se nikdo nenechá tímto jménem oklamat a nečeká nějaký paskvil, satiru, směšné pojednání (jak bych asi i já sám mínil), hlubokomyslný traktát či paradox zemského pohybu, nekonečných světů, *in infinito vacuo, ex fortuita atomorum collisione*, v nekonečném prázdnu, jejichž příčinou je náhodná srážka slunečního prachu, jak tvrdil Démokritos a po něm Epikúros, stejně jako jejich starý mistr Leukippos, což pak znovu oživil Koperník, Bruno a někteří další. Ostatně, jak poznamenává Gellius, vždy bylo běžné „i u pozdějších autorů a podvodníků, že pod jménem tak vznešeného filozofa, jako byl Démokritos, šířili mnohé absurdní a nezapné výmysly, aby si zjednali důvěru a domohli se větší vážnosti“, což je běžným obyčejem tvůrců uměleckých děl, o kterých se říká: *novo qui marmori ascribunt Praxitelen suo*, totiž

že novou sochu podepisují jménem Praxitelovým. To však, můj čtenáři, zajisté není mým úmyslem.

*Non hic Centauros, non Gorgona, Harpyasque
Invenies, dominem pagina nostra sapit.*

Zde nenalezneš Kentaury, ni Gorgony či Harpyje,
Námětem těchto stran je člověk, lidský rod.
(Martialis 10, 4, v. 9–10)

Ty sám jsi látkou mého pojednání.

*Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli.*

Všechno, co dělají lidé, jich přání, strachy a hněvy,
rozkoše, radosti, shánky, je náplní knížečky naší.
(Juvenalis, *Saturae**, I, v. 85–88)

Nepomýšlím tedy na to, že bych používal jména Demokritus Chistianus jinak než jak Mercurius Gallobelgicus, Mercurius Britannicus užívají jména Merkurova, i když tu jsou i jiné příčiny, proč na sebe беру tuto masku, a rovněž i určité zvláštní zřetele, jež však nemohu vyjavit dřív, dokud nepodám stručnou charakteristiku tohoto našeho Démokrita, dokud neřeknu, kdo to byl, a nevyličím ve stručnosti jeho život.

Démokritos, jak o něm mluví Hippokratés a Laertius, byl malý a churavý muž, svou přirozeností nadmíru melancholický, jenž se ve stáří stranil společnosti a oddával se hojně samotě; tento ve své době slavný filozof byl stejného věku se Sokratem a i on se nakonec cele věnoval bádání a životu v ústraní: sepsal mnoho výtečných děl a byl velkým znalcem božských věcí podle toho, jak se tehdy božské chápalo, vyznal se v lékařském umění, byl politikem a znamenitým matematikem, jak o tom svědčí nejen jeho

Diakosmos, ale i všechna jeho díla ostatní. Měl rovněž zálibu v hospodářské nauce, jak říká Columella, a často jej uvádí také Constantinus a jiní, kdo se hospodářstvím zabývají. Znal přirozenosti a rozdíly všech zvířat, rostlin, ryb a ptáků a, jak tvrdí někteří, rozuměl jejich hlasu a zpěvu. Jedním slovem, byl to *omnifariam doctus*, univerzální učenec a velký badatel; mnozí se zmiňují o tom, že se ve stáří dobrovolně oslepil, aby mohl lépe hloubat, a přesto viděl víc než celé Řecko; psal o všech námětech, *nihil in toto opificio naturae, de quo non scripsit*, nebylo v celé přírodě nic, o čem by nepsal. Byl to muž pronikavého ducha a hlubokého vzdělání; aby nabyl lepšího vědění, odebral se v mládí do Egypta a Athén a zde rozmlouval s učiteli, z nichž „jedněmi byl obdivován, jiní jím pohrdali“. Po životě stráveném na cestách se usadil v thrácké Abdéře a působil tu jako zákonodárce anebo, jak říkají jiní, jako archivář či syndikus; podle jiných zpráv se v tomto městě narodil a byl v něm vychován. Ale ať už je tomu jakkoli, žil v zahradě na předměstí, plně oddán svému studiu a životu v ústraní. „Někdy se ale vydával k přístavu a srdečně se smál mnoha směšnostem, které tady spatřil.“ Takový muž byl tedy Démokritos.

Co to však má společného se mnou a jakým právem si osvojuji jeho způsoby? Doznávám, že kdybych se s ním na základě již řečeného srovnával, byla by to opovážlivost a nadutost. Nemám v úmyslu předstírat nějakou podobnost, *antistat mihi millibus trecentis*, předčím mne tisícerými způsoby, *parvus sum, nullus sum, altum nec spiro, nec spero*, jsem malý a nepatrný, mé touhy a naděje nejsou ve výšinách. O sobě však mohu říci – a doufám, že bez toho, abych byl podezírán z vyvyšování či předstírání –, že jsem žil tichým, usedlým, osamělým životem v ústraní *mihi et musis*, oddán sobě a svému studiu, na univerzitě téměř stejně tak dlouho jako Xenokratés v Athénách, *ad senectam fere*, až do stáří, a stejně jako on se učil moudrosti a většinu času prožil uzavřen ve své pracovně. Vzdělával jsem se to-

tiž v nejznamenitější koleji v celé Evropě, *augustissimo collegio*, a skoro jako Jovius se mohu chlubit: *in ea luce domicilii Vaticani, totius orbis celeberrimi, per 37 annos multa opportunaque didici*, to jest po 37 let jsem hojně užíval příležitosti ke studiu ve světoznámé knihovně ve Vatikáně; třicet let jsem strávil (a měl k ruce právě tak dobré knihovny jako Xenokratés) jako učenec, a proto bych byl nerad, kdybych žil životem trubce a ukázal se být neužitečným a nedůstojným údem takto učené a vznešené společnosti, anebo kdybych napsal něco, co by nějak nebylo ke cti tomtu královskému a znamenitému zařízení. Něco jsem vykonal; ale ačkoliv jsem povoláním teolog, přece *turbine raptus ingenii*, můj příliš prudký duch, jak se říká, moje nestálá a neklidná mysl ve mně vzbudila velkou touhu dozvědět se trochu od všeho (aniž bych v čemkoli byl schopen nabýt obratnosti), být *aliquiis in omnibus, nullus in singulis*, někým ve všem a nikým v jednotlivostech, jak radí již Platón, s nímž souhlasí i Lipsius, který pak doporučuje, aby si každý „zvědavý člověk dobře vtiskl do své mysli, že nemá být otrokem jedné vědy anebo se výlučně zabývat jediným předmětem, jak to činí většina, nýbrž toulat se kolem, být *centum puer artium*, služebníkem sta umění, mít své veslo v každé lodi, ochutnat z každého talíře a okusit z každé číše“, což, jak tvrdí Montaigne, velmi dobře uměl jeho učený krajan Adrian Turnebus i Aristotelés. Tato těkává nátura, která mne ale nedovedla tak daleko jako jeho, je mi vlastní odjakživa; a jako pobíhající kokršpaněl, jenž štěká na každého ptáka, kterého spatří, takže zapomene svůj cíl, jsem se honil za vším jiným, než jsem měl, takže si se Senekou mohu teď stejně jako skromný Gesner povzdechnout *qui ubique est, nusquam est*, ten, kdo je všude, není nikde; pročtl jsem mnoho knih, ale bez valného užitku, protože mi chyběla dobrá metoda; zmaten jsem v našich knihovnách zakopával o nejrůznější autory, ale nevyneslo mi to téměř nic, protože mi chyběla dovednost, pořádek, paměť a soud. Cestoval jsem jenom prstem po mapě a pohledni-

cích, v nichž se svobodně toulaly mé nespoutané myšlenky, neboť mým největším potěšením bylo studium kosmografie. Pánem mého zrození byl kulminující Saturn; Mars, jenž především určuje přirozené vlohy, byl v částečné konjunkci s mým ascendentem, přičemž obě planety byly v příznivém položení ve svých domech. Nejsem chudý, nejsem však ani bohatý; *nil est, nil deest*, mám málo, nechybí mi nic; všechny mé poklady spočívají ve věži Minervině. Protože jsem nikdy nezastával nějaký důležitější úřad, nikomu nic nedlužím; dík vznešeným a velkorysým patronům mám (*laus Deo*) z čeho žít, i když stále přebývám v koleji jako Démokritos ve své zahradě a vedu mnišský život, *ipse mihi theatrum*, skýtaje dostatečné divadlo sám sobě, stranou zmatků a vřavy světa, *et tanquam in specula positus*, a jakoby na vyvýšené pozorovatelně (jak kdosi řekl), podobný onomu moudrému stoikovi, jenž jediným pohledem obsáhnul všechny věky, včetně dnešního, *Stoicus sapiens, omnia saecula, praeterita praesentiaque videns, uno velut intuitu*. Slyším a vidím, co se děje v cizině, jak jiní pobíhají, honí se, sváří a plahočí u dvora i na venkově, stranou tahanic a soudů, *aulae vanitatem, fori ambitionem, ridere mecum soleo*, směji se marnostem dvora i pletichám veřejného života, směji se všemu; neboť se nemusím strachovat, že se nějaká moje pře zvrtně, má loď ztroskotá, úroda se zničí, skot zhyne a obchod se nezdaří, nemám totiž ani ženu, ani zdárné či nezdárné děti, o něž bych se musel starat. Jsem pouhým pozorovatelem lidských osudů a příhod, a proto se mi zdá, jako by všichni hráli přede mnou své úlohy na nějakém z našich divadel. Každý den slýchám nové novinky a běžné zvěsti o válce, morech, požárech, záplavách, krádežích, vraždách, masakrech, meteorech, kometách, přízracích, znameních, zjeveních, o dobytých a obležených městech ve Francii, Německu, Turecku, Persii, Polsku atd., o sbírání vojska a přípravách a podobných věcech, které tato bouřlivá doba přináší, o vybojovaných bitvách, o tolika a tolika povražděných, o monomachiích,

ztroskotáních na moři, pirátstvích a námořních bojích, o míru, ligách, úkladech a nových voláních do zbraně. Den co den doléhá k našim uším zmatený příval přísah, přání, žalob, ediktů, petic, procesů, žádostí, zákonů, proklamací, stížností a křivd. Každý den nové knihy, brožury, letáky, příběhy, celé katalogy svazků všeho druhu, nové paradoxy, nové názory, schizmata, hereze, náboženské a filozofické sváry atd. Jedna vlna přinese svatby, bály, maškarády, jubilea, poselstva, klání a turnaje, triumfy, holdy, soupeření a hry, pak, jako by se proměnila scéna, přinese jiná zrady, podvody, zlodějny, obrovská darebáctví všeho druhu, pohřby, smrti vládců, nové objevy, výpravy; jednou něco tragického, jindy zas samé komedie. Dnes se dozvídáme, kdo se stal šlechticem a důstojníkem, zítra se dozvíme, kdo z mocných byl sesazen, a pak zas, komu se dostalo poct; jeden je propuštěn, druhý uvězněn, jeden nakupuje, druhý přichází na mizinu; tenhle vzkvétá, druhý krachuje; nejdřív je nadbytek, a potom zas přijde nouze a hlad; jeden běží, jiný jede na koni, pře se, směje, pláče atd. Den co den slýchám takové soukromé i veřejné novinky; uprostřed tohoto lesku a bídy světa, obklopen veselím, pýchou, zmatkem a starostmi, prostotou a lotrovstvím; jemností, lumpárnou, upřímností a pevností, které se spolu stále mísí a střídají, plahočím se životem *privus privatus*, stranou ve svém ústraní; jak jsem žil vždycky, žiju i teď, *statu quo prius*, zůstaven své samotě a svým vlastním domácím starostem: jen někdy, *ne quid mentiar*, abych nelhal, stejně jako Diogenés přicházel do města a Démokritos do přístavu pozorovat, co je nového, starám se o své rozptýlení a projdu se kolem, abych pozoroval svět, ale pak se nemohu zdržet, abych přitom neučinil pár pozorování, *non tam sagax observator, ac simplex recitator*, ač nikoli po způsobu bystrého postřehu, jako spíše prostého konstatování; a nikoli jako ti, kdo se všemu vysmívají a posmívají, nýbrž se smíšeným pocitem.

Bilem saepe, jocum vestri movere tumultus.

Řádění k hněvu mě podnítilo a často též k žertu.
(Horatius, *Epistulae**, I, 19, v. 20)

Často jsem se smál a posmíval s Lúkiánem, satiricky káral s Menippem, naříkal s Hérakleitem a jindy jsem zase byl *petulanti splene cachinno*, uštěpačnou náladou pohnut k hlasitému smíchu a *uere bilis jecur*, játra mi zaplavila žluč, když jsem viděl nepravosti, které nemohu napravit. Avšak neskrývám se pod jménem Démokritovým, abych v takových případech zastřel svůj soucit, nýbrž abych nepoznán měl více volnosti a svobody řeči, anebo – když už to chcete vědět – právě z toho důvodu, který Hippokratés obšírně vysvětluje ve svém *Listu Damagetovi*, ve kterém vypráví, jak jednou navštívil Démokrita a zastihl jej v jeho zahradě před branami Abdér pod stinným loubím s knihou na kolenou, když se zde věnoval svému bádání, pilně psal a čas od času si vyšel na procházku. Námětem jeho knihy byla melancholie a šílenství; kolem něho ležely mrtvoly mnoha zvířat, která otevřel a podrobil anatomickému zkoumání; nikoli však proto, že by pohrdal božími tvory, jak pravil Hippokratovi, nýbrž protože chtěl nalézt sídlo oné *atra bilis* neboli melancholie, zjistit, odkud se bere a jak vzniká v lidských tělech, a to za tím účelem, aby ji mohl lépe léčit sám v sobě a prostřednictvím svých spisů a pozorování učit jiné, jak se jí bránit a vyhýbat. Znamení-tý záměr, jež Hippokratés sám velmi chválil a který se zde jako Démokritos Junior odvažují napodobit; a poněvadž Démokritovo dílo zůstalo nedokončeno a dnes je dokonce ztraceno, chci v tomto pojednání *quasi succenturiator Democriti*, jako Démokritův zástupce, tento záměr znovu oživit, provést a završit.

Proto tedy používám jeho jména. Pokud však název díla a jeho věnování stále vzbuzuje vaše pochyby a jestliže by dostatečným ospravedlněním bylo, kdybych obviňoval jiné,

mohl bych uvést mnoho vážných pojednání, dokonce kázání, která na své titulní stránce nesou jména ještě podivnější. Tak se to dnes dělá, že se knize předešle fantastický titul, má-li se prodávat; stejně totiž jako skřivani se slétají na vějičku, zastaví se před ní i mnozí marniví čtenáři a budou na ni civět jako pošetilí chodci na levnou malůvku v obchodě, když předtím rozumné dílo neuznali za hodna pohledu. Je pravda, jak poznamenává Scaliger, že „nic tak nepřitahuje čtenáře jako nevidaný a neslýchaný námět, který se pak prodává lépe než kdejaká skurilní písemnost“, *tum maxime cum novitas excitat palatum*, tím spíše, má-li to příchůť nějaké novinky. „Mnozí lidé,“ praví Gellius, „jsou nadmíru důmyslní ve svých nadpisech“, že jsou schopni (jak Plinius cituje ze Seneky) „přimět, aby se zastavil, i toho, kdo se ve spěchu vydal shánět porodní bábu ke své dceři, jež se právě chystá slehnout“. Já mám však pro to, co jsem udělal, velmi úctyhodné vzory: uvedu jen jeden za všechny jiné, totiž Anthonia Zaru, *Pap. Episc.*, a jeho *Anatomii důvtipu* ve čtyřech oddílech, člancích, pododdílech atd., kterou si každý může přečíst v našich knihovnách.

Má-li však kdokoli námitky proti látce anebo způsobu, jímž své téma pojednávám, a jestliže chce, abych jedno i druhé zdůvodnil, mohu podat i víc než jeden důvod. Píši o melancholii, abych se tímto svým zaměstnáváním melancholii vyhnul. Neboť není větší příčiny melancholie než nečinnost a „není na ni lepšího léku než zaměstnání“, jak tvrdí Rhazes; a jakkoli platí, že *stultus labor est ineptiarum*, totiž že je k ničemu zaměstnávat se hloupostmi, dopřejme sluchu božskému Senekovi: lépe *aliud agere quam nihil*, lépe je dělat cokoli než nic. Psal jsem tedy a zaměstnával se věcmi prázdnými, *otiosaque diligentia ut vitarem torporem feriandi*, abych utekl před nudou zahálčivosti, jak praví Vectius v *Macrobiovi*, *atque otium in utile vertem negotium*, abych prázdné chvíle proměnil v cosi užitečného.

*Simul et jucunda et idonea dicere vitae,
Lectorem delectando simul atque monendo.*

Bud' prospět svým čtenářům, nebo je bavit
nebo též s příjemným hlásat, co prožívat vhodno.
(Horatius, *De arte poetica**, v. 334)

Za tímto účelem píši jako ti, kdo podle Lúkiána „recitují stromům a deklamují sloupům, ježto jim chybí posluchači“: jak bystře prohlašuje Paulus Aegineta, „nikoli proto, že by něco bylo neznámé anebo opomenuté, ale abych se sám cvičil“, což je cesta, která by byla ku prospěchu mnohým, jak po stránce tělesné, tak pokud jde o jejich duši, anebo snad i jako jiní proto, abych dosáhl slávy a vyvýšil se (*scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter*: tvé vědění je ničím, pokud druhý neví, že víš). Spíše se tedy kloním k názoru Thúkýdida: „Vědět něco a neříci to je totéž jako nevědět.“ Když jsem se poprvé chopil tohoto úkolu, *et quod ait ille, impellente genio negotium suscepi*, a jak kdosi řekl, dal jsem se do práce z nějakého vnitřního popudu, bylo mým úmyslem *vel ut lenirem animum scribendo*, psaním ulehčit své mysli; protože jsem měl *gravidum cor, foedum caput*, tíži v srdci a nějaký hnis v hlavě, jehož jsem se velmi chtěl zbavit, a nedokázal jsem si vymyslet žádný příhodnější způsob jeho odstranění. Ostatně jsem se ani nemohl bránit, poněvadž člověk se musí poškrábat tam, kde má bolest, *ubi dolor, ibi digitus*. Ne málo mne postihla tato choroba, anebo mám snad říci: má paní Melancholie, moje Egeria, anebo můj zlý génius, *malus genius*? Pročež jako ten, koho kousl škorpion, vyháním hřebík hřebíkem, *clavum clavo*, stejné stejným, jednu strast mírním jinou, zahálku nečinností, *ut ex vipera theriacum*, připravuji protijed z toho, co je první příčinou mé nemoci. Jsem jako ten, o němž Felix Plater říká, že si myslel, že má v břiše Aristofanovy žáby a pořád volal *brekeke, kvák, kvák*, pročež sedm let studoval lékařské umění a pro-

cestoval větší část Evropy, aby si od tohoto neduhu odpomohl. Proto abych pomohl sám sobě, přečetl jsem tolik lékařů, kolik jich naše knihovny mohou poskytnout a kolik mi jich mohli mí přátelé zapůjčit, a proto jsem se věnoval této namáhavé práci. A proč ne? Cardanus přiznává, že svou knihu *De consolatione* napsal po smrti svého syna, aby se utěšil; taktéž Cicero píše o stejné věci a s podobným záměrem po smrti své dcery, pokud je ovšem ono dílo jeho a nějaký podvodník si nepřivlastnil jeho jméno, jak se domnívá Lipsius. Já sám snad mohu spolu se Sallustiem Crispem říci: „To, co jiní slyšeli anebo o čem četli, já prožil a ozkoušel; oni získali své vědění z knih, já tím, že jsem žil melancholií.“ *Experto crede Roberto*, jak říká přísloví, věř, Roberte, těm, kdo znají. Mám co říci na základě své zkušenosti, *aerumnabilis experientia me docuit*, učila mne bolestná zkušenost a chtěl bych, jak praví básník, ze soucitu pomáhat druhým, *Haud ignara mali miseris succurrere disco*; jako ona ctnostná dáma, která sama měla lepru, a proto „vynaložila celé své dědictví na to, aby postavila špitál pro ty, kdo jsou stíženi leprou“, i já chci vynaložit všechn svůj čas i své vědění, které jsou mým největším majetkem, k obecnému prospěchu všech.

Budiž, ale potom by si někdo mohl myslet, že to je *acutum agere*, zbytečná práce, *cramben bis coctam apponere*, totéž stále znovu, jen jinými slovy. Ale k jakému účelu? „Nic z toho, co je dobře řečeno, nesmí být opomenuto,“ jak v podobné věci soudil Lúkiános. Kolik znamenitých lékařů sepsalo celé svazky a učená pojednání na toto téma! Nic nového tedy; to, co mám, je ukradeno jiným, *Dicitque mihi mea pagina, fur es*, má stránka na mne volá: jsi zloděj! Jestliže by byl pravdivý verdikt Synesiův, totiž že „je větší hanebnost krást mrtvým jejich práci než jejich šaty“, co by se pak stalo s většinou spisovatelů? Zdvihám svou ruku na lavici obžalovaných spolu s jinými, přiznávám se ke zločinu, *habes confitentem reum*, a rád vidím, jsem-li tištěn spolu s jinými. Je to tak: *tenet insanabile multos scri-*

bendi cacoethes, mnohé svrbí jejich literární kůže, a jak seznal jistý mudrc, „sepisování knih nebere žádného konce“, zejména v této škrabalské době, „knih, jejichž počtu se nedopočítáš“, jak se vyjádřil jiný důstojný muž, kdy se šmahem obléhají tiskárny a každý má zálusk na to, aby se projevil, poněvadž touží po slávě a cti (*scribimus indocti doctique*, píšeme, ať učení či neučení), každý píše o všem a látku vyškrabuje odevšud. „Zachvácení tímto prahnutím po slávě, *etiam mediis in morbis*“, dokonce i uprostřed nemoci, škodíce svému zdraví a sotva schopni udržet pero v prstech, musejí něco povědět „a získat si jméno“, jak praví Scaliger, „byť by to vedlo k pádu a zkáze mnoha jiných“. Chtějí být počítáni mezi spisovatele, *scriptores ut salutentur*, oslovováni jako autoři, pokládáni za mnohoučené polyhistory *apud imperitum vulgus*, neznalým davem, *ob ventoase nomen artis*, aby si za svůj bezcenný talent získali nějaké jméno a vybudovali své papírové království: *nulla spe quaestus sed ampla famae*, aniž doufají v zisk, nýbrž ve slávu v této bezhlavé a ctibažné době, *nunc ut est saeculum, inter immaturam eruditionem, ambitiosum et praeceps* (tak soudí Scaliger); a ti, kdo sotva slyší, *vix auditores*, se musí stát mistry a učiteli ještě dřív, než jsou schopni a mocni naslouchání. Vrhají se do vší učenosti, *togatam, armatam*, občanské i vojenské, do spisů božských i lidských, kutají ve všemožných odkazech a pamfletech, hledajíce pozoruhodnosti, stejně jako se naši obchodníci pídí po zboží v cizích přístavech, píší celé svazky, *cum non sint re vera doctiores, sed loquaciores*, ač kvůli tomu nejsou většími učenici, leda žvanily. Obyčejně usilují o veřejné dobro, ale jak poznamenává Gesner, pohání je toliko pýcha a marnivost; nic nového, nic hodné pozornosti, nýbrž stále jen to samé jinými slovy. *Ne feriantur fortasse typographi, vel ideo scribendum est aliquid ut se vixisse testentur*, musí psát, aby zaměstnávali tiskaře anebo aby alespoň dokázali, že žijí. Jako lékárníci vyrábíme každý den nové směsi, přeléváme jednu nádobu do druhé a ja-

ko kdysi Římané plenili města po celém světě, aby vyparádili svůj špatně položený Řím, my sbíráme smetanu vtipu druhých, vybíráme nejhezčí květiny z jejich pěstěných zahrad, abychom vylepšili naše neplodné pozemky. *Castrant alios ut libros suos per se graciles alieno adipe suffarciant*: prokládají své hubené svazky tukem z jiných knih, jak se právem hněvá Jovius. *Ineruditi fures*, nevzdělaní zloději. Všichni jakož i teď já nacházejí chyby, a přitom se proviňují sami, *trium literarum homines*, všichni jsou poberťové; vykrádají staré autory, aby něčím vycpali své nové komentáře, probírají se Enniovým hnojem anebo jako já Démokritovými odpadky. A tak se potom stává, „že nejen knihovny a obchody jsou přecpané našimi stuchlými papíry, ale i naše noční stolky a záchody“; *scribunt carmina quae legunt cacantes*; ukládají na ně pašťiky, balí do nich koření a chrání pečené maso, aby se nespálilo. „U nás ve Francii,“ praví Scaliger, „může psát každý, ale jen málo je těch, kdo jsou toho schopni. Dříve byli soudní učenci chloubou vědění, zatímco dnes vznešené vědy przní ubozí a nevzdělaní pisálci“, kteří píší buď z nafoukanosti, nouze a aby se dostali k penězům, anebo jako příživníci, aby se lichocením vnutili do přízně velkých mužů, plodí *burras*, *quisquillasque ineptiasque*, hlouposti, neřádstvo a nejasnosti. „Mezi tisícovkou autorů sotva najdete jednoho, jehož četbou spíše zmoudříte než sebe zkazíte“, *quibus inficitur potius, quam perficitur*, který své čtenáře spíše zdokonalí, než nakazí.

Qui talia legit,

Quid didicit tandem, quid scit nisi somnia, nugas?

Kdo toto čte a co chce poznat,
krom prázdných snů a marností?

(Palingenius)

Tak se často stává (a podle Kallimacha odedávna), že velká kniha působí velké neštěstí. Cardanus vyčítá francouzským a německým autorům, že jejich psaní nemá žádný účel. *Non, inquit, ab edendo deterreo, modo novum aliquid inveniant*, nezakazuje jim psát, pokud by v jejich knihách byl nějaký jejich vlastní nápad; my ale tkáme pořád stejnou tkaninu, přehýbáme stále stejný provaz anebo, případně-li už skutečně na něco nového, jsou to jen cetky a hračky, jež jedna jalová hlava vymýšlí pro jinou, ale takové nápady může mít pak každý. „Musel by mít pěkně prázdný rozum ten, kdo by v této době pisálků nedokázal něco se-smolit.“ „Vládcové se pyšní svými zbraněmi, bohatci stavějí na odiv své domy, vojáci se chlubí svou mužností a učenci se honosí svým dětinstvím“ a všichni musí volky nevolky číst, všichni poslouchat.

*Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus.*

Co na papír načmárá jednou, to chtít bude ve známost uvést všem, kdož z pekáren jdou a od kašny domů, sluhům i babkám.

(Horatius, *Saturae**, I, 4, v. 35–36)

„Jaký zástup básníků nám přinesl tento rok!“ stěžuje si Plinius Sossiovi Seneciovi. „V dubnu den co den přednášel své básně hned ten, hned onen.“ A jak obsáhlý soupis nových knih tohoto roku a tohoto věku přinesl frankfurtský i domácí trh! Dvakrát do roka *proferunt se nova ingenia et ostentant*, namáháme ducha a stavíme ho na odiv, *magno conatu nihil agimus*, ale sebevětší namáhání k ničemu nevede. Jestliže se tedy nestane skutkem ona reforma, kterou si tak přeje Gesner, aby se příkázáním nějakého vládce a přísným dohledem omezila tato svoboda, půjde to takhle dál *in infinitum*. *Quis tam avidus librorum helluo?* A kde

jsou všichni ti knihomolové, kdo může tolik knih ještě číst? Stejně jako teď budeme žít v chaosu a zmatku knih, které na nás ze všech stran dotírají, že nás oči bolí ze čtení a prsty od obracení stránek. I já patřím k této sortě, *nos numerus sumus*; nepopírám to, ale na svou obranu mohu říci s Macrobiem: *Omne meum, nihil meum*, všechno patří mně, a přece nic není mé. Jako dobrá hospodyně z vlny různých ovcí splétá jeden šat, jako včela sbírá vosk a med z mnoha květin a tvoří z nich jednu hromadu, *Floriferis ut apes in saltibus omnia libant*, jako včely v květech sají z každého kalíšku, pilně jsem sebral toto *cento* z nejrůznějších autorů, a to *sine injuria*, žádnému jsem neuškodil, každému ponechal to, co mu náleží, a to podle vzoru Nepotianova, kterého Jeroným chválí za to, že nepřejímal celé verše, stránky či traktáty, skrýváje jména jejich autorů, jak je dnes u mnohých zvykem, nýbrž pokaždé řekl, že to patří Cyprianovi, toto Lactantiovi, toto Hilariovi, toto řekl Minucius Felix, tak to napsal Victorinus a tak soudil Arnobius: cituji a uvádím své autory (třebaže spousta nevzdělaných škralabů to pokládá za pedantické a za plášťik neznalosti, a naopak se honosí svým vyumělkovaným stylem), *sumpsi, not surripui*, bral jsem, ale nekradl; takže to, co Varro v 3. knize spisu *O zemědělství* říká o včelách, *minime maleficae nullius opus vellicantes faciunt deterius*, totiž že nikomu neškodí, když sbírají med, mohu říci i sám o sobě: komu jsem učinil bezpráví? Látka je z větší části jejich, a přece i moje, *apparet unde sumptum sit*, je zřejmé, odkud je převzata, což Seneca chválí, *aliud tamen quam unde sumptum sit apparet*, avšak jiná než u nich. Právě tak jako příroda přivtěluje, tráví a přijímá živiny našeho těla, tak i já *concoquere quod hausí*, přijímám, co jsem spolykal, užívám toho, co беру; nechávám je, aby přispívali k budově tohoto mého *Macaronicon*, metoda je pouze má vlastní. Jinak ale přijímám zásadu Wekerovu, *nihil dictum quod non dictum prius, methodus sola artificem ostendit*, nemůžeme říci nic než to, co již

bylo řečeno dříve, jen skladba a metoda je naše, a ta prokazuje učence. Oribasius, Aetius, Avicenna mají všechno z Galéna, ale podle své vlastní metody, *diverso stilo, non diversa fide*. Naši básníci loupí v Homérovi; co Homér vyplivne, to oni slíznou, jak praví Aelianus. Bohoslovci stále opisují *verbatim* z Augustina a stejně tak i naši vypravěči; ten, kdo přichází jako poslední, je obvykle nejlepší.

*Donec quid grandius aetas
Postera sorsque ferat melior.*

Až pozdější věk,
nadanější, vydá lepší stránku.

I když se stará přírodní nauka i filozofie mohla pyšnit mnoha velikány, přece s Didakem Stellou tvrdím: „Trpaslík, který stojí na ramenou obra, vidí dále než obr sám.“ I já tedy mohu přidávat, pozměňovat a vidět dál než moji předchůdci a opravovat je; nelze mne hanět, že jsem se opíral o jiné, stejně jako nelze vyčítat slavnému lékaři Aelianu Montaltovi, že psal *de morte capitis*, o nemocech hlavy, po Jasonu Pratensis, Heurniovi, Hildesheimovi a dalších, takže v tomto závodě běží spolu více koní, jeden logik, jeden rétor. Nechť si čtenář namítá, jak chce,

*Allatres licet usque nos et usque,
Et gannitibus improbis laccessas,*

ať na mne štěkáš znovu a znovu,
a vrčením naháníš strach,
(Martialis, *Epigrammaton libri*, 5, 60, v. 1–2)

trvám na svém. A pokud jde o ony ostatní nedostatky – barbarismus, dórský dialekt, přemíru extempor, tautologie, opičení, rapsodicky sestavené útržky posbírané z mnoha smetišť, výmětky autorů, hračky a pošetilosti poskláda-

né přes sebe bez ladu a skladu, bez invence, soudu, vtipu, učenosti, hrubý, syrový, drsný, fantastický, absurdní, nejapný, nestydatý styl, zflikovanou skladbu, nestrávenou, prázdnou, skurilní, zbytečnou, hloupou a suchou látku –, všechny je přiznávám; sotva o mně můžeš, milý čtenáři, smýšlet hůře než já sám o sobě. Připouštím, že ke čtení to není, a nechci, abys ztrácel čas probíráním se tak jalovou látkou, protože já sám bych asi byl znechucen, kdybys mi něco takového předkládal ke čtení; není to *operae pretium*, hodno takové námahy. Pouze dodávám, že nejsem bez předchůdců, což Ísokratés nazývá *perfugium iis qui peccant*, útočištěm těch, kdo hřeší, a že i jiní jsou stejně absurdní, prázdní, zbyteční, nevzdělaní a tak dál. *Nonnulli alii idem fecerunt*, i jiní mají podobné věci na svědomí, možná ještě horší, a třeba k nim, milý čtenáři, patříš i ty sám, *Novimus et qui te etc.*, známe někoho, kdo tě viděl. Všichni máme své chyby; *scimus, et hanc veniam*, víme, a proto žádáme o odpuštění; ty soudíš mne, já stejně tak jsem činil jiným, a jednou tak možná učiním i s tebou, *Caedimus, inque vicem*, oplácíme stejné stejným, je to *lex talionis, quid pro quo*. Kdo chce, nechť tedy soudí, kritizuje, vysmívá se a haní.

*Nasutus sis usque licet, sis denique nasus:
Non potes in nugas dicere plura meas,
Ipse ego quam dixi...*

Čerti se, vysmívej se, jak je ti libo, ale věz,
že sotva řekneš něco horšího,
než co o sobě dovedu povědět já sám...
(Martialis)

Proto jsem jako tupící se ženy i já první volal „děvko“ a bo-
jím se, že v soudu nad jinými jsem přestřeloval. *Laudare se
vani, vituperare stulti*, sebechvála je marnost, sebesnižo-
vání pošetilost a jako si neosobuji žádné zvláštní právo, ne-

budu krátit jiné. *Primum vestrum non sum, nec imus*, nejsem z nejlepších, ale ani z nejmizernějších. A jsem-li o celý palec, mnoho stop anebo mnoho parasangů pozadu za tím či oním, možná jsem o vlas před tebou. Avšak ať už je tomu jakkoli, špatně nebo dobře, pustil jsem se do tohoto podniku a vystoupil na scénu; musím se tedy vystavit kritice, před kterou není úniku. Až příliš platí, že styl nás prozrazuje, *stilus virum arguit*, a jako lovci hledají svou kořist po stopách, nadání člověka se vyjeví jeho dílem; *multo melius ex sermone quam lineamentis de moribus hominum judicamus*, charakter člověka posoudíme spíše podle jeho řeči než podle fyziognomie, jak zní zásada Catonova. Protože jsem se docela odkryl, jak sám vím, a obrátil zevnitř navenek, není pochyb o tom, že budu souzen; Erasmus má pravdu, když říká: *nil morosius hominum judiciis*, není nic tak mrzoutského jako lidský soud, a jedinou útěchou mi budiž, že naše soudy jsou právě tak rozmanité jako naše chuti: *ut palata, sic judicia*.

*Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.*

Jak se mi zdá, i tři jenom hosté se od sebe liší,
pro svou rozdílnou chuť si přejíce pokrmů různých.
(Horatius, *Epistulae**, 2, 2, v. 61–62)

Naše spisy jsou jako pokrmy, naši čtenáři jako hosté a naše knihy jako krása, kterou jeden obdivuje a druhý odmítá; jsme oceňováni podle lidských libostí. *Pro captu lectoris habent sua fata libelli*, osud knih závisí na rozmaru čtenáře. Co jednoho těší, je *amaracum sui*, jinému odporné. *Quot homines, tot sententiae*, kolik hlav, tolik názorů: co ty zavrhuješ, onen doporučuje. *Quod petis, id sane est invisum ac idumque duobus*, co tebe přitahuje, jiní shledávají kyselým a odporným. Ten si váží látky, onen jde jenom po slovech; ten miluje volný a svobodný styl, ten si hledí

především správné skladby, pevných strof, hyperbol, alegorií, onen si jako Hieron přeje hezký frontispis, půvabné obrázky, takové, jaké jezuita Natali vyryl pro dominikány, aby upoutal čtenářovu pozornost, ale tobě se nelíbí; to, co jeden obdivuje, druhý odmítá jako naprostou absurditu a směšnost. Jestliže bys svou metodou a svými představami navlas neodpovídal temperamentu svého čtenáře, *si quid forsitan omissum, quo is animo conceperit, si quae dictio*, jestliže bys vypustil anebo přidal, co on má rád anebo nerad, pak jsi *mancipium paucae lectionis*, hlupák, osel, *nullus es* anebo *plagiarius*, nula, plagiátor, jsi zbytečný; anebo je tvoje práce jen skládačka, sbírka bez vtipu a nápadu, nicotnost. *Facilia sic putant omnes quae jam facta, nec de salebris cogitant, ubi via strata*: když už je něco uděláno, myslí si všichni, jak je to snadné; když už je tu cesta, zapomínají, jak těžko se tudy kdysi procházelo; nejinak jsou oceňováni i autoři, jejich práci znevažují ničemové jako zbytečnost, ač sami by nic takového nedokázali. *Unusquisque abundat sensu suo*, každý má spoustu rozumu, a protože tak se to má s každou stranou, nelze potěšit všechny.

Quid dem? quid non dem? Renuis tu quod jubet ille.

Co jim mám dáti, co ne? Co odmítáš, druhý žádá!
(Horatius, *Epistulae**, 2, 2, v. 61)

Jak doufat, že uspokojím všechny a svým způsobem vyjadřování vyhovím každému temperamentu a každému rozumu? Někteří chápou příliš málo, jiní příliš mnoho, *qui similiter in legendos libros, atque in salutando homines irruunt, non cogitantes quales, sed quibus vestibis induti sint*, hodnotí knihy stejně jako lidi, protože soudí nikoli podle charakteru, ale podle oděvu, jak říká Augustinus, nepřehlížejíce k tomu, co se v knize píše, nýbrž kdo ji napsal, *orexin habet auctoris celebritas*, sláva prodává knihu: ne-

cení kov, ale ražbu na něm, *cantharum aspiciunt, non quid in eo*, hledí na pohár, ale ne na to, co je v něm. Není-li autor zámožný, vysokého postavení, vznešený a uznávaný, učenec anebo ověšený velkými tituly, třebaže si je nezasluhuje, je to tupec; a přitom již Baronius, mluvě o knihách kardinála Caraffy, pravil, že kdo opovrhuje druhým kvůli jeho chudobě, sám je ubožák. Jedni příliš straní a jsou jako přátelé velkorysí, jiní přicházejí s předsudky, aby si stěžovali, tupili a ušklíbali se (*qui de me forsán, quicquid est, omni contemptu contemptius judicant*, všechno, co pochází ode mne, neuznají ani za hodna pohrdání, jak se říká); jedni jdou jako včely po medu, druzí jako pavouci hledají jen jed. Co si mám v takovém případě počít? Jako hostinští v Německu, kteří hostu, jemuž se nelíbí strava či příbytek, hrubě odpoví: *Aliud tibi queras diversorium*, když se ti nelíbí tady, hledej si jiný hostinec, říkám: když se ti moje kniha nelíbí, najdi si ke čtení něco jiného. Nedělám si mnoho z tvé kritiky, protože nakonec to nebude ani tvoje, ani moje cesta, jak si oba přejeme, a ukáže se, že má pravdu Plinius Secundus, když Trajánovi říká: „K čemu je namáhání mysli, když se spolu nespojí látka, téma, příležitost a doporučující přízeň.“ Když mne tedy ty a tobě podobní odsoudí a roztrhají, možná, jak vím (*expertus loquor*), mne ocení a doporučí jiní, a proto mohu říci jako Jovius v podobném případě a aniž bych se chvástal (*absit verbo jactantia*): *heroum quorundam, pontificum, et virorum nobilium familiaritatem et amicitiam gratasque gratias, et multorum bene laudatorum laudes sum inde promeritus*, totiž že jsem byl poctěn blízkým přátelstvím vynikajících představitelů církve i šlechty, těšil jsem se jejich přízni a dostalo se mi chvály mnohých vážených osob; jako si mne ale četní významní lidé váží, jiní mne tupí a budou tupit i nadále. O mém díle by mohlo platit totéž, co o Probově vydání Persiových *Satir*: když kniha poprvé vyšla, lidé zpozorněli a počali v ní horlivě hledat nedostatky, *editum librum continuo mirari homines, atque avide de-*

ripere coeperunt; první, druhé i třetí vydání bylo rychle rozebrané, pilně čtené, a jak jsem již řekl, jedni knihu chválili, stejně jako ji druzí s pohrdáním odmítali. Takový byl ovšem i osud Démokritův, *Idem admirationi et irrisioni habitus*, byl předmětem obdivu i záští. A rovněž i osud Senekův, tohoto svrchovaného správce rozumu, učenosti a soudnosti, *ad stuporem doctus*, obdivuhodně vzdělaného a podle Plútarcha nejlepšího z řeckých i latinských spisovatelů: ani „tento chvalně známý karatel neřestí“, jak jej označuje Fabius, „důkladný a všeho znalý filozof, který obdivuhodně a znamenitě psal“, se nemohl zalíbit všem a uniknout kritice. Jak jej tupil Caligula, Aulus Gelius, Fabius i sám Lipsius, jenž ho jinak tolik protežoval! *In eo pleraque perniciose*, praví Fabius, je u něho spousta dětinskostí, *sermo illaboratus*, nedbalý výraz, podle Aula Gellia, *oratio vulgaris et protrita, dicase et ineptae sententiae, eruditio plebeia*, domácký a obyčejný styl, přepjaté i nejasné myšlenky, průměrné vzdělání povrchního autora. *In partibus spinas et fastidia habet*, říká Lipsius, místy toporný a zmatený; jeho díla a zejména jeho listy jsou přecpané zbytečnými jalovostmi, někdy je zaujatý a neuspořádaný a jeho látka nebývá vždy dost silná, *aliae in argutiis et in petiis occupantur, intricatus alicubi, et parum compositus, sine copia rerum hoc fecit*, nemetodicky skládá po způsobu stoiků spoustu věcí dohromady, *parum ordinavit, multa accumulavit*. A jestliže je takto tupen Seneca i mnoho známých mužů, které bych ještě mohl uvést jménem, co pak mohu čekat já? Jak mohu já, jenž jsem *vix umbram tanti philosophi*, jen stínem tak velkého filozofa, doufat, že se zalíbím? „Nikdo není tak dokonalý,“ tvrdí Erasmus, „aby uspokojil všechny, kromě těch, které starobylost učinila nedotknutelnými.“ Ovšem, jak ukazuje příklad Senekův, mnohdy to dopadne jinak; jak bych mohl zůstat stranou já? Takový už je osud všech spisovatelů, jemuž se musím podříditi; nehledám chválu, *non ego ventosae venor suffragia plebis*, neucházím se o přízeň vrtkavého davu;

non sum adeo informis, nejsem tak ošklivý, abych nebyl haněn.

*Laudatus abunde,
Non fastiditus si tibi, lector, ero.*

Místo chvály jen o milost prosím; když nebudu tebou odsouzen, čtenáři milý, pochválen budu již dost!
(Ovidius, *Tristia*, I, 7, v. 31–32)

Obávám se však kritiky schopných mužů a do jejich přízně svěřuji svou práci,

*Et linguas mancipiorum
Contemno.*

a pohrdám řečí otroků.
(Juvenalis, *Saturae*, IX, v. 119–120)

Opovrhuji zlovolným a sprostým utrháním, znevažováním, pomluvami peskujících kritiků a pomlouvačů, stejně jako nedbám vytí psů; a všechno ostatní nestojí za řeč. Co jsem napsal, napsal jsem *pro tenuitate mea*, jak nejlépe při svých chabých schopnostech to umím, a k tomu už nemám co dodat.

Kdyby to bylo v mé moci, rád bych ledacos ve způsobu, jímž se zabývám svou látkou, vylepšil a omlouvám se, *deprecari*, laskavému čtenáři, že jsem tak neučinil. Nebylo mým úmyslem prodávat svou múzu v angličtině anebo vynášet *secreta Minervae*; chtěl jsem vše vyložit v latině, kdybych našel nakladatele. Naším zdatným tiskařům je vítaný kdejaký sprostý spisek v angličtině, vytisknou všechno,

*Cuduntque libellos
In quorum foliis vix simia nuda cacaret,*

z jejich lisů vycházejí stránky,
do nichž by se ani nahá opice nevydělala,

ale s latinou nechtějí mít nic do činění; což je podle Nicholase Cara a jeho řeči o ubohosti anglické literatury jeden z důvodů, že tolik skvělých duchů upadá v našem národě do zapomenutí a jsou pohřbeni, jako by byli mrtví. Jinou velkou chybou je, že jsem nepřehlédl předlohu a nevylepšil styl, který je právě tak nedbalý, jako byl v prvním náčrtu; chybí mi však náležitá prázdeň. *Feci nec quod potui, nec quod volui*, doznávám tedy, že kniha není taková, jak bych ji mít chtěl, ani taková, jaká by být měla.

*Cum relego scripsisse pudet, quia plurima cerno
Me quoque quae fuerant iudice digna lini.*

Čtu-li je, stydím se za ně. Sám soudím původce jejich, že jsem, jak vidím, měl vyškrtnout většinu z nich.
(Ovidius, *Epistulae ex Ponto**, I, 5, v. 15–16)

Et quod gravissimum, a co je prohřeškem největším, dnes již sám nesouhlasím s pár věcmi ve svém výkladu, protože jsem je napsal, když jsem byl ještě mladší a pošetilejší, *Non eadem est aetas, non mens*, valně změnil se věk i nálada; mnohé bych rád vynechal, ale je už pozdě, a proto mohu pouze žádat o shovívavost tam, kde je něco chybně.

Býval bych se měl držet (pokud bych si počínal moudře) doporučení básníka, totiž že je třeba s dílem vyčkat devět let, než se odevzdá k tisku, *Nonumque prematur in annum*, a věnovat mu větší péči, anebo jako lékař Alexandr, který padesátkrát omyl *lapis lazuli*, než jej použil, měl jsem i já tento traktát pročítat, opravovat a vylepšovat; avšak, jak již řečeno, chyběla mi šťastná prázdeň a k ruce mi nebyl ani *amanuensis*, ani pomocník. Když Pankratés v Lúkiánovi cestoval v Egyptě z Memfisu do Koptu a chyběl mu sluha, vzal si železnou závoru, pronesl pár čarov-

ných slov (Eukratés, jenž tuto příhodu líčí, byl přítom) a proměnil ji ve sluhu, který mu nosil vodu, otáčel rožněm, chystal jídlo a konal i jiné nezbytné práce; když vykonal služby, kterých bylo třeba, proměnil ho zase v železnou tyč. Nemám takovou obratnost, abych po libosti vyráběl lidi, ani prostředky, abych si je najmul, neumím zapískat jako kapitán na lodi, aby přiběhli. Nemám takovou autoritu ani takové příznivce, jako byl onen šlechtitný Ambrosius, který dopřál Órigenovi šest či sedm písařů, aby psali podle jeho diktátu; svou věc musím vykonat sám, a proto jsem byl nucen jako medvědice svá mláďata přivést na světlo tuto beztvorou hroudu; neměl jsem čas ji vypiplat jako ona, nýbrž vydal jsem ji, jak byla nahozena na papír a jak mne to zrovna napadlo, *quicquid in buccam venit*, po způsobu improvizace, k němuž se obyčejně uchyluji i v jiných pracích, *effudi quicquid dictavit genius meus*, když říkám, co mi přichází na mysl; to vše jsem psal podle zmatené kupy poznámek a tak, jak běžně mluvím, aniž bych se honosil velkými slovy, nabubřelými výrazy, zvuknými pojmy, tropy a bombastickými verši, jež se jako Acestovy šípy vznítí, sotva vzlétnou, duchaplnostmi, vroucím patosem, elogiemi, hyperbolickými ozdobami, elegancí, kterou mnozí staví na odiv. Jsem *aquae potor*, piju vodu, nikoli víno, které dává vzlet našim moderním duchům, jsem nenucený, prostý a neohrabaný spisovatel a jsa svobodný a nevázaný, nechávám psát své pero to, co mám na mysli, *idem calamo quod in mente*, fík nazývám fíkem a věci nazývám pravým jménem, *animis haec scribo, non auribus*, píši pro ducha, a nikoli pro ucho, jde mi o látku samu, nikoli o slova; máje na paměti Cardanovo rčení *verba propter res, non res propter verba*, slova mají sloužit věci, nikoli věc slovům, snažím se spolu se Senekou vystihnout to, o čem píši, a nehledím na to, jak píši: *quid scribam, non quemadmodum*. Neboť jak soudí Filón: „Kdo je zběhlý v látce, nedbá o slova, zatímco ti, kdo vynikají v umění mluvy, mají mělké vzdělání.“

*Verba nitent phaleris, at nullas verba medullas
Intus habent.*

Slova vzněcují zář, ač uvnitř nich není nic.
(Palingenius)

Ostatně i moudrý Seneca podotýká: „Je téměř jisto, že člověk, jenž hledí na slova, věnuje pozornost řeči, má ducha plného hloupostí a není v něm nic pevného. Symetrie totiž není mužný šat.“ (Seneca, *Epistulae*, I, 21). *Non est ornamentum virile concinitas*, vyumělkovanost není ozdoba hodná muže, a také proto říká o slavíkovi Lipsius, že je to jen hlas a nic nadto, *Vox est, praeterea nihil*. V tomto bodě jsem tedy otevřeným stoupencem Sókratova žáka Apolónia: nedbám na věty, protože se chci dovolávat jen a jen čtenářova rozumu, a nikoli lahodit jeho uchu; nesnažím se ani není mým záměrem psát úhledně tak, jako to chce řečník, nýbrž chci se vyjadřovat přímo a jasně, jak jen to je možné. Stejně jako řeka, která jednou proudí zčerstva a valí se, jindy však plyne líně a pomalu, jednou přímo a jindy *per ambages*, oklikami, jednou je hluboká a jindy mělká, bahnitá anebo čirá, někdy široká a jindy úzká, stejně tak má proudit i můj styl: jednou vážně, jindy lehce, chvíli nechť je satirický a chvíli komický; jednou vypracovaný, jindy uvolněný, jak to právě látka žádá anebo jak jsem zrovna naložen. Pokud se tedy pustíš do čtení tohoto pojednání, povede se ti na této cestě jako každému cestovateli, jednou to bude příjemné, jindy namáhavé; někdy krajina, jindy mezi skalami, pusto zde, lepší půda tam; lesy, háje, pahorky, údolí, pláně. Povědu tě *per ardua montium, et lubrica vallium, et roscida cespitum, et glebosa camporum*, strmými horami, kluzkými palouky, mokrou trávou a bahnitými poli, projdeme spoustu věcí, z nichž některé se ti budou líbit a jiné určitě nikoli.

Pokud je metoda čili přístup k látce chybný, prosím, vzpomeň si na to, co říká Columella: *Nihil perfectum, aut*

a singulari consummatum industria, totiž že nic nemůže být dokonalé, co vzešlo z píce jediného člověka, neboť nikdo nedokáže přihlídnout ke všemu; v Galénovi i Aristotelovi, v těchto velkých mistrech, je mnoho věcí podáno nedostatečně, leccos lze právem kritizovat a změnit. *Boni venatoris* (jak se říká) *plures feras capere, non omnes*, dobrý lovec může ulovit leccos, ale ne všechno; já se snažil ze všech sil. Ostatně nejsem v tomto předmětu doma, *Non hic sulcos ducimus, non hoc pulvere desudamus*, tady neořu, není to pole, na kterém pracuji, doznávám, že v této věci jsem povrchní, jsem cizinec, který jen tu a tam vytrhne nějakou květinu; a kdyby chtěl nějaký přísný soudce posuzovat, co jsem napsal, vím zcela jistě, že by tu nenašel tři chyby jako Scaliger v Terentiovi, ale tři stovky. Tedy právě tolik nedostatků, kolik jich našel v Cardanově spisu *De subtilitate* anebo kolik jich shledal nebohý rostocký profesor Gul. Laurembergius v Laurentiově *Anatomii* a Benátčan Barocius v Sacroboskovi. Držíš v ruce šesté vydání, v němž jsem měl být přesnější, opravit všechna minulá opomenutí, ale to by bylo *magni laboris opus*, nadmíru obtížné a namáhavé, neboť, jak vědí tesaři ze zkušenosti, je lépe postavit nový dům než opravovat starý; spíše bych totiž napsal stejně velký nový spis, než opravil starý. Pokud jsem se dopustil omylů (a vím, že tu jsou), prosím o přátelské napomenutí, nikoli spílání, *Sint Musis socii Charites, Furia omnis abesto*: s Múzami nechť chodí Charitky a Furie ať se vzdálí; při sporech totiž platí: *funem contentionis nectamus, sed cui bono?* Můžeme se přít a vzájemně si škodit, ale proč? Jsme přece učenci,

*Arcades ambo,
Et cantare pares, et respondere parati.*

oba dva jak pravý Arkad,
zpívati uměli stejně i vzápětí odpověď dávat.
(Vergilius, *Bucolica**, 7, v. 4–5)

Pustíme-li se do pranice, kam se dostaneme? Škodíme-li si a překážíme-li si navzájem, jsme jen k smíchu druhým. Přesvědčím-li se o omylu, ustoupím a napravím jej. *Si quid bonis moribus, si quid veritati dissentaneum, in sacris vel humanis literis a me dictum sit, id nec dictum esto:* pokud jsem řekl něco proti dobrým mravům anebo pravdě, jak je psána, nechť se to pokládá za neřečené. Prosím tedy o shovívavé posouzení všech chyb, jichž jsem se dopustil, neuhlazené skladby, slovních pleonasmů, tautologických opakování (ač oporou by mi mohl být Seneca, který tvrdí, že nikdy nelze říkat příliš často to, co nelze říci jenom jednou, *nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis dicitur*), zmatek ve slovesných časech, číslování, tiskařské chyby etc. Mé překlady jsou často spíše parafráze než výklady, *non ad verbum*, nejsou doslovné, ale jakožto autor si osobuji svobodu a vybírám jen to, co se mi hodí. Citáty jsou často zasazeny přímo do textu, a proto je styl tak neuhlazený, anebo, když se to hodí, jsou na okrajích. Řecké autory, Platóna, Plútarcha, Athenaea a jiné jsem citoval z jejich komentátorů, protože originál by nebyl příhodný. Smíchal jsem *sacra profanis*, posvátné se světským, ale doufám, že jsem nic nezprofanoval; když opakuji jména autorů, řadil jsem je *per accidens*, jak se vyskytují, a nikoli chronologicky; neoteriky často před starými, jak jsem je měl v paměti. Pár věcí jsem v tomto šestém vydání změnil: něco vymýtil, něco napravil, spoustu přidal, protože od té doby se mi do ruky dostala spousta dobrých autorů všeho druhu, a jestliže jsem je předtím neuváděl, nebylo to kvůli předpojatosti, přehlédnutí anebo kvůli nevhodnosti.

*Nunquam ita quicquam bene subducta ratione
ad vitam fuit,*

*Quin res, aetas, usus, semper aliquid apportent novi,
Aliquid moneant, ut illa quae scire te credas, nescias
Et quae tibi putaris prima, in exercendo ut repudias.*